

Tema	Sociolingvistika	Trajante	45 minute
Tip	Plan Lekcije		
CEFR Nivo	--		

CILJEVI/SVRHA

- Usvajanje znanja o sociolingvistici kao zasebnoj lingvističkoj disciplini (sociolingvistika - definicija, govorni događaj, govorni čin (akt), govorna situacija, govorne uloge, govorni predstavnik, govorna zajednica, raslojavanje jezika: individualno, teritorijalno, socijalno i funkcionalnostilsko). Funkcionalni:
- Razvijanje, izgrađivanje i formiranje mišljenja, perceptivnih, mentalnih i komunikativnih sposobnosti, sticanje navika uspješnog usmenog i pismenog izražavanja.
- Razvijanje svijesti o raslojavanju jezika i eventualnim diskriminacijama.

KORIŠTENI MATERIJALI

- Knjiga-udžbenik, kreda, crteži-scheme, nastavni listići, papirne kutije

STRUKTURA ČASA

---

1. Uvodni dio:

Čas započeti pričom o bosanskom jeziku kao jeziku službene komunikacije, standardnom i književnom jeziku, obaveznom za sve govornike jedne jezičke zajednice u javnoj i službenoj (zvaničnoj, oficijelnoj) komunikaciji, a to znači u obrazovnim ustanovama (škola, univerzitet), u administraciji, u novinama, na radiju i televiziji. Učenicima naglasiti da privatno mogu komunicirati kako žele i kako znaju, prema njihovom komunikacijskom stilu, dok standardni jezik ima svoje norme koje uglavnom propisuju jezički stručnjaci, lingvisti, na osnovu toga što je: jezičkim zakonima ili tradicijom opravdano.

Aktivnosti nastavnog časa započeti kroz primjenu strategije GROZD.

Aktivnost 1: Profesorica zapisuje ključni pojam – JEZIK, u sredini table. Radeći u paru učenici pišu asocijacije na ključni pojam i to koristeći prethodna znanja. Nakon kratkog razgovora i razmjene mišljenja, učenici navode svoje asocijacije na pojam JEZIK. Kroz potenciranje razgovora te učeničke aktivnosti i zainteresovanosti, zajednički se dolazi do novih spoznaja i veza, a nastavnica sve spomenuto zapisuje na tabli u vidu sheme. Prisjećajući se prethodno obrađenog gradiva nastavnica će sa učenicima ujedno ponoviti pojmove kao što su: lingvistika, jezik, govor...

Uslijedit će analiza aktivnosti nakon primjene strategije koja će poslužiti kao motivaciona priprema i najava nastavne jedinice – SOCIOLINGVISTIKA.

Nakon zapisivanja naslova na tabli, kroz povezivanje prethodno spomenutih pojmova, profesorica zajedno sa učenicima definiše pojam SOCIOLINGVISTIKE, te učenici definiciju zapisuju u svoje sveske.

Odnos između jezika, kao komunikacijskog sistema i društva, izučava nauka koja se zove sociolingvistika.

2. Glavni dio:

Definisanje pojmova

Nakon najavljenog cilja časa, profesorica će učenike upoznati sa glavnim dijelom u kome je potrebno definisati temeljne sociolingvističke pojmove. Učenicima objašnjava da je polazište sociolingvističkih istraživanja jezik kao sredstvo komunikacije ljudi u društvu, te objašnjava da se sociolingvistika podjednako zanima za jezik pojedinca kao i za jezik grupe ili kolektiva. Uslijedit će aktivnost koja za cilj ima usvajanje novih sociolingvističkih pojmova, te ostvarivanje novih znanja i spoznaja o sociolingvistici kao nauci.

Tehnika – INSERT+

Aktivnost 2: Tehnika – INSERT +

Neophodno je učenicima ponoviti način sprovođenja navedene tehnike.

Učenicima podijeliti nastavne listove sa temeljnim sociolingvističkim pojmovima. Nakon individualnog čitanja svakog pasusa, učenici upisuju sljedeće znakove pored teksta: '✓' ako je

informacija poznata od prije, ‘+’ ako je informacija nova, ‘-’ ako je informacija u suprotnosti s onim što sam ranije znao/znala ili mislio/mislila da znam, ‘?’ ako je informacija zbunjujuća ili želim saznati više o tome. Nakon svakog iščitano pasusa, praviti pauze te potencirati diskusiju sa učenicima, naročito u trenucima kada dio teksta obilježe upitnikom, ili minusom. Navoditi primjere za nejasne pojmove, te poticati učenike na konstantno promišljanje o pročitano. Sačekati da učenici u sveske zapišu nove informacije te ih podijeliti u grupe.

Grupni rad

Aktivnost 3: Grupisanje na ovom času uradit će se prema bojama: BIJELA, ŽUTA, PLAVA i CRVENA. Zamoliti učenike da sjednu u klupe prema boji koju najviše vole, a kutije tih boja će biti na istim. Voditi računa da bude ravnomjeran broj učenika u grupama. Objasniti da će svaka grupa dobiti različit zadatak koji je opet u vezi sa sociolingvistikom kao zasebnim dijelom nauke o jeziku. Prije početka rada izdvojiti činjenicu da jezik nije kompaktna cjelina, u sebe zatvoren i homogen, niti je statičan. Raslojava se, kako tradicionalna lingvistika kaže, na više načina: 1) teritorijalno, 2) socijalno, 3) individualno, 4) funkcionalnostilsko. Svaki član grupe, prvo će pažljivo pročitati tekst i podvući ono što misli da je najvažnije u tekstu. Nakon čitanja razmijeniti će se mišljenja u grupi, te zajedno odrediti najvažnije osobine datog raslojavanja. Član grupe koji pokaže najbolje razumijevanje prezentovat će svim učenicima odlike raslojavanja kojeg su trebali proučiti.

GRUPA BIJELE BOJE u kutiji će naći tekst s objašnjenjem:
 TERITORIJALNOG RASLOJAVANJA
 TERITORIJALNO RASLOJAVANJE

Nisu sve osobine našeg jezika podjednako poznate svim govornicima. Određene osobine (riječi i oblici, konstrukcije i fraze) karakteristika su nekih mjesnih govora ili govora užeg područja i dijalekta.

Tako su posebnosti mostarskog govora nekad bili npr. Dosljedno čuvani ikavizmi (lipo li će biti, ev ovd, vas svit, nasrid kuće, da zapivaš, vrime, ždribac...).

Danas, znamo, zasigurno nije tako jer su govori podložni promjenama. Malo ko zna da je naprimjer, uz behar, melekša (ljubičica) prvi hercegovački vijesnik proljeća:

- Pa još kako ovdje miriše melekša... (Aleksa Šantić, Pod beharom)
- Ja na tvoja njedra bacih

Struk vrijeska i melekše... (Aleksa Šantić, Pod vrbama)

“Hercegovinizam” je i drača. U Hercegovini to je samo jedna vrsta trnja kojim obiluju krševiti hercegovački predjeli, a nalazimo ga u antologijskoj pjesmi Maka Dizdara:

- Preko gloga preko drače

Preko žege preko stege (Mak Dizdar, Modra rijeka)

pa liska (okretan, snalažljiv):

- Po koji liska, polunagih noga

Na vjetru trči za razdrtom kapom... (Aleksa Šantić, Zimsko jutro)

Riječi i jezičke osobine rasprostranjene na područjima jednog mjesta, nazivaju se lokalizmima (lat. locum mjesto), a ako su karakteristika područja većeg od onog koje zauzima mjesni govor, odnosno ako su karakteristika regija, nazivaju se regionalizmi (lat. regio područje)

Riječi i druge jezičke osobine rasprostranjene na području većem od regije, odnosno ako su karakteristični za područje jednog dijalekta, nazivaju se dijalektizmi (grč. dialektikost različit). Dijalektizmi (i regionalizmi i lokalizmi) mogu biti:

- leksički
- fonološki
- folklorni

Leksički su oni koji se razlikuju od sinonimne riječi (parnjaka) cijelim izrazom, odnosno korijenom (hudžera – koliba, hrsuz – lopov, kradljivac).

Fonološki su oni koji se dijelom svog izraza, odnosno fonološki podudaraju (*hajvar – ajvar, *ala – hala, *him – im).

Folklorni ili etnografski: za razliku od leksičkih i fonoloških, oni po pravilu, nemaju u standardnom jeziku odgovarajući, sinonimni parnjak. Označavaju specifične predmete ili pojave poznate na užem području.

Takvi su nazivi raznih jela: podrinjska satrica, banjalučki siriluk (vrsta salate od mladog luka i vrhnja), tuzlanske latice, nazivi predmeta: dronja - vrsta ponjave od krpa, basma – dezenirano tanko platno, mašice – metalna hvataljka za žar u obliku štipaljke itd.

Teritorijalnim raslojavanjem bavi se prije svega jezična disciplina dijalektologija. Dijalektologijom se bave dijalektolozi.

GRUPA ŽUTE BOJE u kutiji će naći tekst s objašnjenjem:
 SOCIJALNOG RASLOJAVANJA
 SOCIJALNO RASLOJAVANJE

U toku samo jednog dana sa drugima stupamo u različite društvene odnose. Tako smo jednom u ulozi djeteta, drugi put unuka (unike, treći put sestre (brata), kupca, putnika u tramvaju, gledaoca u kinu, slučajnog prolaznika.

U različitim društvenim ulogama jezički se prilagođavamo sugovorniku, situaciji, temi i mjestu razgovora. To su naše govorne uloge. Istraživanje govornih uloga u različitim društvenim situacijama u kojima dobijamo, kao pojedinci, svoju društvenu ulogu, područje je socijalnog raslojavanja jezika.

Postoje dvije vrste odnosa u govornim ulogama: solidarni (ravnopravni) i nesolidarni (neravnopravni).

U solidarnom odnosu može se govoriti o oslovljavanju bliskim ti, ili distanciranim vi.

Ako su govornici mlađi i što god su mlađi (npr. dijete – dijete, učenik – učenik), njihove su međusobne uloge bliže. Isto se tako u principu obrazovaniji međusobno oslovljavaju s Vi. Javne službe (službenik na šalteru, prodavač) ili nepoznati prolaznik starije dob, također uključuju odnos Vi – Vi.

Odnos ti – Vi je običan između članova različitih uloga (npr. Učenik – profesor) ili između sugovornika različite dobi (mlađi – stariji). Postoje i neke društvene uloge koje su govornicima zadale nesolidarne odnose, bez obzira na privatni odnos ili na srodstvo. Naime, u javnim i oficijelnim dijalozima na radiju i televiziji, u intervjuima, među kolegama na fakultetu, u parlamentu i sl. Govornici se po pravilu uključuju u odnos Vi – Vi. Tako je u protokolarnim susretima i sl. Takvi odnosi podrazumijevaju službenost i distanciranost, Znati svoju društvenu ulogu i znati prepoznati odgovarajuću govornu ulogu, pitanje je jezičke kulture.

Često dolazi do spontanog ili svjesnog približavanja govornih uloga. Približavanje TI – TI obično prati bliskost i prisnost, a približavanje VI – VI distanciranost i službenost.

Neke su društvene pa i govorne uloge različito rangirane kao izrazi društvenog statusa, pa ih govornici znaju svjesno “približavati”. Obično je približavanje ka višerangiranom (VI – VI).

GRUPA PLAVE BOJE u kutiji će naći tekst s objašnjenjem:
 INDIVIDUALNOG RASLOJAVANJA
 INDIVIDUALNO RASLOJAVANJE

Svako od nas raspolaže određenim znanjem jezika. Kao pojedinačni govornici zajedničkog jezika, usvajamo jezička znanja. Od svega onoga što sadrži jezik, kao zajedničko sredstvo komuniciranja, svaki predstavnik govorne zajednice usvoji jedan dio i to na svoj način, raziličito. Zato između jezika u općem smislu i individualnog, ne možemo staviti znak jednakosti.

Skup svih osobina jezika pojedinaca naziva se idiolektom. Prepoznatljiv je najčešće po fonetskim i leksičkim osobinama.

Individualni stil tako čine i izgovor pojedinih fonema, tempo govora, ali i ostale karakteristike jezika pojedinca na svim jezičkim nivoima. Općenito, individualnog stila govornika, tiče se i njegova uloga (dominantna ili podređena) u razgovoru.

Kad izučavamo jezik jednog pisca, mi zapravo izučavamo njego idiolekt, pa se idiolekt pisca ne može uzimati kao jedini i najbitniji argument u određivanju norme standardnog jezika, tim prije jer su piscu došustene neograničene mogućnosti kreiranja jezika.

Individualnim raslojavanjem jezika bave se mnoge jezičke discipline i znanosti – sociolingvistika, dijalektologija, psiholingvistika, lingvistička stilistika i dr.

GRUPA CRVENE BOJE u kutiji će naći tekst s objašnjenjem:
FUNKCIONALNOSTILSKOG RASLOJAVANJA
FUNKCIONALNOSTILSKO RASLOJAVANJE

Kad javno komuniciraju, govorni su predstavnici dužni komunicirati na standardnom jeziku, a ne na dijalektu. Svaki je standardni jezik, pa i naš, ustalio određene riječi i oblike, konstrukcije, fraze, odnosno upotrebe jezika u određenoj situaciji (npr. pri pisanju molbe za zaposlenje, kad se drži pozdravni govor...). Oni se mogu prepoznati kao tipične upotrebe jezika u tipičnim govornik situacijama (npr. upotreba jezika u administraciji, u pravnim aktima, u svakodnevnom govoru, u naučnom izlaganju...).

Jezik u takvim upotrebama ima različite funkcije: npr. da objektivno precizno nekoga obavijesti o njegovim pravima i obavezama pri sklapanju nekog ugovora, da objektivno i precizno analizira razlike i sličnosti kongruentnog i nekongruentnog atributa itd.

Funkcionalnim raslojavanjem jezika bavi se prije svega lingvostilistika (lingvistička stilistika).

Odabrani učenici će izaći i prezentovati odlike pojedinih raslojavanja. Učenicima sugerisati da pažljivo slušaju jer će poslije imati kratku provjeru znanja.

Napomenuti ih da ne zapisuju nikakve informacije, jer će im se na kraju dodijeliti nastavni listovi sa najvažnijim podacima.

3. Završni dio:

Kratku provjeru i malu razonodu pripremiti za završni dio časa.

Aktivnost 4: Učenicima podijeliti nastavne listove u svrhu provjeravanja razumijevanja i pamćenja osnovnih sociolingvističkih pojmova.

Aktivnost 5: Za kraj časa izabrati par najaktivnih učenika, te ih kroz unaprijed pripremljene primjere zamoliti da interpretiraju i predstave teritorijalno i socijalno raslojavanje u našem jeziku.

DOMAĆA ZADAĆA: Učenici će za domaći zadatak napisati sastav/iznijeti mišljenje o diskriminaciji raslojavanja jezika-zašto se pojedine riječi izbacuju iz upotrebe u standardnom bhs jeziku.

OČEKIVANI ISHODI

- Učenici usvajaju novaznanja o jeziku – sociolingvistici kao nauci i njenim temeljnim pojmovima.
- Proširivanje učeničkih znanja, određivanje temeljnih sociolingvističkih pojmova, te poimanje i uočavanje karakteristika raslojavanja našeg jezika.
- Razvijanje, izgrađivanje i formiranje mišljenja, perceptivnih, mentalnih i komunikativnih sposobnosti, sticanje navika uspješnog usmenog i pismenog izražavanja.

- Razvijanje želje za novim saznanjima iz jezika, izgrađivanje upornosti u savladavanju teškoća i dovođenje rada do kraja, otkrivanje lijepog u jeziku i pravilno pisanje, osposobljavanje učenika za zajednički rad, usvajanje osobina tačnosti i kreativnosti, razvijanje međusobnog uvažavanja.

PROCJENA/REFLEKSIJA

Govor:

- Učenik stiče nova znanja o upotrebi riječi u našem jeziku.

Čitanje:

- Učenik demonstrira razumijevanje pročitane materijala odgovarajući na pitanja o razumijevanju.

Pisanje:

- Učenik razumijeva pravopisna pravila.

Saradničke vještine:

- Učenik radi efikasno u grupi (doprinosi grupnom projektu, sluša i uključuje komentare vršnjaka, dijeli odgovornosti).